

Κάποιες σημειώσεις για το όγδοο μας μάθημα – 25 Νοεμβρίου 2025

Χθές μιλήσαμε για κάποια είδη πηγών που μπορεί κάποιος ερευνητής να αξιολογήσει για να προσεγγίσει την ιστορία των Ρωμιών.

1. Σας παρουσίασα το **Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών** που είναι δημιούργημα της Μέλπω Λογοθέτη και του Octave Merlier (Μερλιέ). Η Μέλπω είχε σπουδάσει μουσικολογία στο Παρίσι στη Σορβόνη. Γυρίζοντας στην Ελλάδα, ενδιαφέρεται για την λαϊκή παραδοσιακή μουσική ζωή ανάμεσα στους πρόσφυγες από την **Καππαδοκία** που είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα το αργότερο το 1924.

Το πρώτο κίνητρο εκ μέρους της ελληνικής λογισύνης είναι **η μουσική**. Στο ΚΜΣ, υπάρχει σημαντικό μουσικό αρχείο που έχει εκδώσει CD παλιών ηχογραφήσεων για τις περιοχές όπου ζούσαν οι πρόσφυγες - κι όχι μόνο. Να ξέρετε ότι ο μουσικόλογος Μάρκος Δραγούμης ήταν πολλά χρόνια ο υπεύθυνος του αρχείου. Άλλος σημαντικός συνεργάτης ήταν ο Θανάσης Μωραΐτης.

<https://www.kms.org.gr/ekdoseis/ekdoseis-mla/ekdoseis-cd/tragoydia-toy-pontoy/>

<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1491984>

Η Μέλπω μάζεψε σκοπούς, στίχους, περιγραφές χορών, περιγραφές ενδυμασιών. Ηχογράφησε όσα μπορούσε με τα τεχνικά μέσα εκείνης της εποχής. Ο σύζυγός της την υποστήριζε. Είχε σημαντική λειτουργία στην Αθήνα σε γαλλικό πολιτισμικό θεσμό.

Το σχέδιο **τυποποιήθηκε** μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και πήρε καινούργιο άλμα. Σταδιακά η γαλλική επιρροή εξαφανίστηκε και το ελληνικό ενδιαφέρον πήρε τη θέση της.

Στα 1950, άρχισαν *συστηματικές* εκστρατείες συνεντεύξεων με πρόσφυγες για να δημιουργηθούν φάκελοι με τη δομή που σας εξήγησα χθές. [Α. 4. Γενική Δομή των Φακέλων του ΑΠΠ του ΚΜΣ](#)

Το σχέδιο έχει **εθνογραφικό** χαρακτήρα. Σας εξήγησα πόσο δύσκολο είναι να υπάρχουν συνθήκες συνεντεύξεως που δεν επηρεάζουν ούτε τον πληροφορητή ούτε κατά λάθος τρόπο τον επιστημονικό συνεργάτη. Μιλήσαμε για τη **συμμετοχική παρατήρηση** των εθνολόγων και επέμεινα στη σημασία του **χρόνου**, της **διάρκειας** για να υπάρχει κάποια εμπιστοσύνη στις δυο πλευρές.

Αναφέρθηκα στον **Claude Lévi-Strauss** και προσθέτω τώρα τον τίτλο του διάσημου του βιβλίου: https://en.wikipedia.org/wiki/Tristes_Tropiques

Μας ενδιέφερε διότι πέρασε μήνες αν όχι χρόνια στις όχθες του Αμαζόνα με τους γηγενείς πριν να γράψει κάτι. Πρόκειται για τεράστιο όνομα της ανθρωπολογίας που είναι καλό να ξέρετε.

Επίσης αναφέρθηκα στην **Germaine Tillion**

https://en.wikipedia.org/wiki/Germaine_Tillion

η οποία ήταν ειδικός των **Amazigh** της Βόρειας Αφρικής που είναι οι απόγονοι των γηγενών πληθυσμών οι οποίοι ζούσαν εκεί πριν από την αραβική κατάκτηση.

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%AD%CF%81%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%B9>

Επίσης πριν να γράψει κάτι, έπρεπε να περάσει χρόνο και να βρει μια **θεμιτή θεσούλα** στην κοινωνία, στο πλευρό των γυναικών για να είναι σε θέση να τολμήσει τη σύνταξη οποιουδήποτε κειμένου. Αναφέραμε στο γεγονός ότι ο αποκλεισμός του καινούργιου ή προσωρινού μέλους είναι πάντα μια δυνατότητα για τους ανθρώπους που ξέρουν ότι κάποιος τους μελετάει. Μπορεί και η αποκτημένη οικειότητα να είναι μόνο μια αυταπάτη του (δυτικού, αστικού, τυπικά μορφωμένου ερευνητή). Σκεφτείτε τη συμπεριφορά σας οπότε ξέρετε ότι κάποιος σας εξετάζει ή οπότε νοιώθετε σε φιλικό και προστατευμένο περιβάλλον.

(→ το βιογραφικό της έχει ενδιαφέρον επίσης για τις πολιτικές της πεποιθήσεις οι οποίες είχαν ψηλό τίμημα.)

Μιλήσαμε για τις **μεθοδολογικές δυσκολίες για την δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης**: πως παρουσιάζει ο συνεργάτης του ΚΜΣ τον εαυτόν του στους πρόσφυγες. Πόσοι παράγοντες (κοινωνική τάξη, επίπεδο μόρφωση, επικοινωνία στην ίδια γλώσσα – ζήτημα των τουρκικών κι άλλων γλωσσών, η θεσμική αύρα, η αύρα της Αθήνας οπότε βρίσκεται ο συνεργάτης στην επαρχία, πώς κοιτάει ένας άνδρας μια πληροφορήτρια ή αντίστροφα μια συνεργάτρια έναν πληροφορητή, κλπ.) μπορούν αν επηρεάζουν το κλίμα και να διαστρεβλώνουν την επικοινωνία;

Επίσης αναφέραμε τη ασταθή, ζωντανή βάση στην οποία στέκεται αυτό το Αρχείο της Προφορικής Παράδοσης, τη **μνήμη των προσφύγων**. Είπαμε ότι η μνήμη είναι μια δυναμική διαλεκτική διαδικασία μεταξύ λήθης και ανάμνησης. Είπαμε ότι πιο πρόσφατα βιώματα επηρεάζουν όσα θυμόμαστε και πώς τα θυμόμαστε. Με αυτή την ευκαιρία, μπορώ να προσθέσω ένα όνομα: Maurice Halbwachs με το τότε πρωτοποριακό βιβλίο: *Τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης*

<file:///C:/Users/hgeor/Dropbox/PC/Downloads/Cultural%20Memory.pdf>

Η κάθε κοινωνία ευνοεί τρόπους ανάμνησης και συγκεκριμένα θέματα ανάμνησης όπως και λήθης. (Η λήθη είναι διάσταση της ανθρώπινης ψυχικής υγείας:

[https://www.aphorismen.de/suche?f_thema=Vergessen&f_autor=2794_Friedrich+Nietzsche\)](https://www.aphorismen.de/suche?f_thema=Vergessen&f_autor=2794_Friedrich+Nietzsche))

Τότε η **κατηγορία της αξιοπιστίας** είναι προβληματική οπότε σκεφτόμαστε αυτό το Αρχείο του ΚΜΣ. Όμως υπάρχει. Και μπορεί δίνοντας τον λόγο σε ταπεινούς, σε μικρούς να γίνει το καταφύγιο για άλλες εμπειρίες κι άλλες φωνές. (π.χ. δεν είναι συστηματικά αρνητικές οι μαρτυρίες για τους Μουσουλμάνους.)

Όπως το ανέφερε η κα. Ζωή, υπάρχει κάτι αντίστοιχο στο ΚΜΣ στην Τουρκία το οποίο όμως δεν είχε καν τη δυνατότητα να ιδρυθεί νωρίς.

<https://www.lmv.org.tr/>

Ούτε η τουρκική πλέον κοινωνία ή το νέο-ιδρυθέν εθνικό τουρκικό κράτος ευνοούσαν την καλλιέργεια της μνήμης των ανταλλάξιμων ή την ιστοριογραφία της ιστορικής τους πορείας. Αν και έχει ασφαλώς αξία όσα μπορούν να μαζευτούν στο καινούργιο αρχείο, πρόκειται συχνά για **αναμνήσεις αναμνήσεων**.

→ Αυτή η προσέγγιση υπενθυμίζει τη μέθοδο της **Προφορικής Ιστορίας** – Oral History με το όνομα του **Paul Thompson**.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Thompson_\(oral_historian\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Thompson_(oral_historian))

Η ιστορία δεν γράφεται **μόνο** από μεγάλους (άνδρες), από στρατηγούς, από διπλωμάτες, από πολιτικούς, ηγέτες κρατών, ... ή δεν θα έπρεπε.

Και μπορεί **οι ταπεινοί** να έχουν γνώσεις που ξεφεύγουν από το πλαίσιο του γραπτού επίσημου γραφειοκρατικού λόγου. Τότε είναι σημαντικό να αξιολογηθεί αυτές οι γνώσεις και να ενσωματωθούν στον ιστοριογραφικό λόγο, ας έχει κι αυτό το είδος πηγών τα όρια του.

Ο **Thompson** ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για το εργατικό κίνημα, για τις συνθήκες ζωής των εργατών, των γυναικών, κλπ. όσων κατηγοριών που δεν έχουν πρόσβαση στη σύνταξη του ιστορικού αφηγήματος. Επίσης ήταν ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι οι περισσότερες γραπτές πηγές είναι το προϊόν της ελίτ.

→ Για να δώσω ένα παράδειγμα για το ενδιαφέρον των **ιστορικών** για τους ταπεινούς, αναφέρθηκα στον **Alain Corbin** που έγραψε τη βιογραφία ενός ταπεινού τσόκαρα στη Νορμανδία του 19^{ου} αιώνα.

https://en.wikipedia.org/wiki/Alain_Corbin

Le monde retrouvé de Louis-François Pinagot: Sur les traces d'un inconnu (1798-1876), 1998

Αν κοιτάξετε τη λίστα των θεμάτων που τράβηξε το ενδιαφέρον του, καταλαβαίνετε ότι και σύγχρονοι Έλληνες ιστορικοί έχουν επηρεαστεί από τα έργα του.

Επαναλαμβάνω ότι το επίθετο «**αξιόπιστο**» δεν πρέπει να εμφανιστεί εύκολα, γρήγορα στους σχολιασμούς σας για να χαρακτηρίσετε ένα τεκμήριο, μια πηγή. Η ματιά του ιστορικού, του ερευνητή σε ανθρωπιστικές σπουδές, η μεθοδολογία του για να αξιολογήσει ένα αφήγημα, ένα αντικείμενο, μια εικόνα πρέπει να θέσουν το πρώτο υλικό σε σωστό πλαίσιο ερμηνείας.

Δεν περιμένω από τη γιαγιά μου λεπτές πολιτικές αναλύσεις. Μπορώ να περιμένω αναμνήσεις για βομβαρδισμούς κατά τον Β.΄ ΠΠ, για συνταγές επιδόρπιου οπότε μια ταπεινή οικογένεια στην κεντρική Γαλλία ήθελε να τιμήσει ένα μέλος της, κλπ... **Δε μπορούμε να απαιτήσουμε πράγματα από πηγές που δεν μπορούμε να βρούμε μέσα τους.**

2. Σας μίλησα για το έργο του γεωγράφου **Vital Casimir Cuinet**:

https://en.wikipedia.org/wiki/Vital_Cuinet

La Turquie d'Asie, géographie administrative: statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure, 4 volumes, Paris, E. Leroux, 1890-95.

<https://archive.org/details/laturquiedasieg01cuingoog>

Όπως και για την επανέκδοση του έργου στην Κων./πολη :

<https://www.theisispress.org/m10-varia/> από τον εκδοτικό οίκο **Isis του Sinan Kuneralp**.

Με αυτή την ευκαιρία, σας εξήγησα ότι ο συγγραφέας δούλεψε ως γενικός γραμματέας της διοίκησης του Οθωμανικού Δημόσιου Χρέους. Το βιβλίο του βασίζεται σε (φαινομενικά) πιο σταθερά δεδομένα – **επίσημες στατιστικές του οθωμανικού κράτους**. Σκοπός του συγγραφέα ήταν να δείξει πώς και σε ποιο βαθμό η Αυτοκρατορία ήταν σε θέση να πληρώσει τα χρέη της. Πρόκειται για μια **δημοσιευμένη πηγή** εντελώς διαφορετικού τύπου από το Αρχείο της Προφορικής Παράδοσης του ΚΜΣ. Κι όμως υπάρχουν αναφορές στις μαρτυρίες των πληροφορητών του ΚΜΣ σε οργανισμούς που συμβολίζει ο Cuinet και που πάντα εμφανίζονται στο γεωγραφικό οικονομικό του έργο.

Παράλληλα στη Διοίκηση του Οθωμανικού Δημόσιου Χρέους - **Dette Ottomane**, αναφερθήκαμε στην Οθωμανική Τράπεζα – **Banque Impériale Ottomane** η οποία έχει μόνο οθωμανική ονομασία – και τη Διοίκηση- Μονοπώλιο των Οθωμανικών Καπνών – **Régie des Tabacs**. Οι γαλλικές ονομασίες ήταν κοινές στις τοπικές γλώσσες της Οθ. Αυτοκρατορίας. Επίσης μπορείτε να τις βρείτε στη βιβλιογραφία.

Με αφορμή της Οθωμανικής Τράπεζας, αναφερθήκαμε στα αρχεία της και στον πρόην του διευθυντή. https://levantineheritage.com/pdf/Edhem_Eldem-The_Imperial_Ottoman_Bank.pdf

Στο φυλλάδιο για τον Πόντο είδαμε στο τέλος ένα δελτίο πληροφορητή από την Πάφρα που είχε να κάνει με τη Διοίκηση του Μονοπωλίου των Καπνών και προφανώς η θέση των ανδρών της οικογένειας μέσα στον οργανισμό ήταν πηγή **εισοδήματος** και κοινωνικής **αίγλης**. Επίσης ο πληροφορητής έμεινε σε αυτόν τον τομέα δραστηριότητας μετά από την εγκατάστασή του στην Ελλάδα, συγκεκριμένα στο Αγρίνιο, άρα είχε αποκτήσει και επαγγελματικές ικανότητες μέσω σε αυτό το πλαίσιο. (Οι προσφυγές έφεραν και την τεχνογνωσία τους μαζί τους όχι μόνο τη φτώχεια τους.)

Δείχνει αυτό το ατομικό παράδειγμα τη **συνεργασία** ή την **εμπλοκή** κάποιων Ρωμιών με αυτούς τους οργανισμούς που περιόριζαν την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μιλήσαμε για την κατάσταση μιας «**μισής αποικίας**» που μπορεί να κρύβεται πίσω από την πιο κολακευτική ταμπέλα του «**κοσμοπολιτισμού**» της ανατολικής Μεσογείου. Οι Νεότουρκοι – ανεξάρτητα από την συμπάθεια που μας εμπνέουν ή όχι – είναι ένα πολιτικό ρεύμα που καταπολεμούσε αυτή την κατάσταση περιορισμένης κυριαρχίας. Επίσης η αποδοχή εκ μέρους των Σουλτάνων τέτοιων οργανισμών κηδεμονίας ήταν μοτίβο της κεμαλικής αντίδρασης κατά της προδοσίας της μοναρχίας απέναντι στο έθνος.